

Za Kantom do Ruska

Ondrej Marchevský: Kant v Rusku (ne)milovaný

Červený Kostelec, Pavel Mervart 2020. 262 s.

Monografia *Kant v Rusku (ne)milovaný*, ktorá uzrela svetlo sveta v roku 2020 prostredníctvom vydavateľstva Pavel Mervart, je zaujímavým odborným počínom Ondreja Marchevského. Marchevský sa intenzívne venuje filozofii v Rusku a špecificky jej obsahom, komparáciám či konfrontáciám v medzinárodnom rozmere.¹ Ruská filozofická tradícia má svoje originálne vyznenie, ktoré je okrem iného determinované ako historickým politickým a sociálnym vývojom ruskej spoločnosti, tak aj duchovným vnímaním života v ortodoxnej kresťanskej tradícii.

Kant v Rusku (ne)milovaný je skôr prácou z dejín filozofie než prácou z oblasti systematických analýz a pôsobí silne a do istej miery biograficky, k čomu sa priznáva aj autor publikácie, keď zdôrazňuje biografické dáta ako „dôležité pre obsahové doplnenie, ktoré umožní pochopiť miesto reflexií Immanuela Kanta v komplexe ich tvorivého a životného odkazu“.² Čitateľa usmerňuje autor vhodnými vstupmi a hodnoteniami filozofických postojov. Práca naráža na mnohé oblasti filozofie, ako to aj sám autor uvádza na obálke knihy. Dotýka sa epistemológie, náboženskej filozofie, sociálnej filozofie, morálnej filozofie, filozofie práva... Autorove písanie je aj rekonštrukciou postojov vybraných ruských filozofov, cez ktorú sa snaží vytvoriť ucelený a prehľadný obraz o situácii v ruskej filozofii v súvislosti s Kantom a osvietenstvom. Z istej časti je to aj akási archivárska práca, ktorej výsledkom je prehľad reflexií Kanta v konkrétnej (vypätej i zlomovej) historickej perióde Ruska.

Hlavná práca Ondreja Marchevského spočívala v analýze filozofického odkazu Immanuela Kanta na stránkach ruského časopisu *Voprosy filosofii* (Вопросы философии). Zoznam týchto prác uvádza autor chronologicky v osobitnom zozname literatúry. Ide o práce od roku 1947 do roku 2020. Okrem týchto prác analyzuje aj iné a aj staršie ruské filozofické práce, ktoré vznikli skôr, dokonca aj v 19. storočí. Teda práce, o ktorých sám autor hovorí v „Úvode“, že nepatria do antológie *Kant: pro et contra*.³ V uvedených záverečných zoznamoch literatúry by som očakával uvedenie v latinke, nie v azbuke, čo aj v samotných odkazoch v texte knihy na mňa pôsobilo trochu rušivo. K metóde dejinnofilozofických skúmaní nazvanej „Ruská cesta: pro et contra“⁴, na ktorú sa autor odvoláva a používa ju ako optiku pri usporadúvaní reflexií ruských autorov, dávam do pléna otázku, či pri tejto metóde vo všeobecnosti nehrozí schematické, čiernobiele videnie a škatuľkovanie myšlienok

1 Pozri napríklad Marchevský, O., P. I. Novgorodcev o prínose Immanuela Kanta v oblasti morálnej a sociálnej filozofie. *Studia Philosophica Kantiana*, 8, 2019, č. 2. s. 3–19.

2 Marchevský, O., *Kant v Rusku (ne)milovaný*. Červený Kostelec, Pavel Mervart 2020, s. 18.

3 Tamtiež, s. 16.

4 Pozri tamtiež, kap. 3, s. 69.

a nezaostáva analýza toho, o čo v skutočnosti v prezentovaných tézach ide a ako sa dá s nimi ďalej pracovať. Aj keď sa dá predpokladať na druhej strane sprehľadnenie diskurzu. Otázkou napokon zostáva, akú povahu majú argumenty tohto alebo onoho charakteru?

Autor sa rozhodol svoje reflexie Kanta v ruskej filozofickej spisbe rozdeliť do štyroch častí: „Siluety ruských skúmaní tvorivého odkazu Immanuela Kanta“, „I. Kant a ruské myslenie 19. storočia. Appendix, Kant: pro et contra“, „K stému výročiu“ a „I. Kant ruský radikálne i obohacujúco“. Za najzaujímavejšie pokladám kapitoly štyri až osem z celkovo desiatich kapitol v spomínaných štyroch častiach. Dá sa v nich veľmi živo sledovať argumentácia voči Kantovej filozofii, či už kladná alebo záporná, a vnímam ich ako filozofický najpodnetnejšiu časť knihy. Ide o kapitoly s názvami „Racionálne pro a religiózne contra alebo k povahe hodnotení Kantovej filozofie B. N. Čičerinom“, „Pro et contra filozofického učenia I. Kanta podľa M. A. Bakunina“, „Kritika bez contra L. M. Lopatina“, „P. I. Novgorodcev o morálnej a sociálnej filozofii I. Kanta“, „Slovo študenta alebo I. Kant v hodnotení V. I. Vernadského“.

Špecifické reflexie môžeme čakať najmä v kapitolách štyri a päť, nakoľko Čičerin bol označovaný ako hegelian a Bakunin zase ako anarchista a revolucionár. Ich pohľad na Kanta je v tomto zmysle naozaj diferencovaný. Môžeme sledovať aj zaujímavé javy, napríklad ako sa dá Kant účelovo dointerpretovať teologickým spôsobom: „Mravný zákon vyžaduje od človeka, aby si vedel vážiť tie hodnoty, ktoré sú mu dané Stvoriteľom.“⁵ Na tej istej strane nájdeme označenie Kanta ako „kata voči Bohu“.⁶ Ale aj iné označenia, ako je napríklad to od V. F. Erna, že Kant je zodpovedný za smrť Boha a za zrod nemeckého militarizmu,⁷ prípadne aj označenie Kanta ako policajta alebo pohraničníka filozofie, za ktorým je A. Belyj.⁸ Istú tendenčnosť alebo spomínanú diferencovanosť vníma aj sám Marchevský, ktorý začína jeden komentár k M. A. Bakuninovi nasledovne: „Svojsky formulovaný dôkaz uznania I. Kantovi...“⁹ Ako zaujímavé sa javia aj Novgorodcevoe výhrady voči Kantovej filozofii práva i voči sociálnej filozofii.

Marchevského práca s literatúrou je veľmi systematická. Ide o precízne odkazovanie a odkryvanie faktografických súvislostí. V tom je autor naozaj veľmi presný a možno za tým predpokladať naozaj aj mravčenie prácu. Autor upozorňuje čitateľa, že danú problematiku spracováva metodologickou optikou *pro et contra* zo začiatku 90. rokov 20. storočia. Text je aj akýmsi bibliografickým prehľadom o prácach, ktoré zareagovali na Kanta, a to často veľmi špecificky a rozporuplne práve

5 Tamtiež, s. 99.

6 Tamtiež.

7 Tamtiež, s. 17.

8 Tamtiež, s. 183. Andrej Belyj je spolu s Alexandrom Blokom jedným z hlavných predstaviteľov druhého obdobia tzv. ruského symbolizmu. Jeho najznámejším dielom je celosvetovo známy román *Petrohrad*.

9 Tamtiež, s. 108.

v ruskom prostredí. Popis a vysvetlenie tejto rozporuplnosti sú v publikácii veľmi zaujímavé. Ide o istý súboj o Kanta, boj proti Kantovi, či akési ruské vysporiadanie sa s Kantom i osvietenstvom, ktoré rozbúrilo pomerne pokojné a isté vody vtedajšej ruskej filozofie.

Rozhádala teda Kant ruských filozofov? Marchevský naznačuje, že ak aj nerozhádala, tak minimálne aktivizovala. Viacerí z nich sa osobne konfrontovali s jeho filozofiou, jedni ju mali radi, iní nenávideli a skoro všetci ju častovali rôznymi označeniami a prívlastkami, iste aj pre jej formalizmus a ostrý racionalizmus Ale dá sa aj povedať, že Kant mnohých vtedajších filozofov postavil na nohy a Rusi sa všeobecne snažili vyrovnat' s tým, že niečo také, ako Kantova filozofia vôbec je. Uvedený vzťah medzi Kantom a ruskou filozofiou ako keby filozofický vykresľuje nuansy vzťahu medzi Východom a Západom, ktoré poznáme z histórie a aj zo súčasnosti. V tomto duchu vnímam uvedenú publikáciu ako prínos, ktorý odhaľuje doposiaľ nepreskúmaný rozmer uvedeného vzťahu, a to rozmer filozofických konfrontácií. Tento nedostatok v odkrytí uvedeného rozmeru spomínaného vzťahu Marchevský demonštruje v ideovom výseku „Kant a osvietenstvo“ – a myslím, že veľmi vhodne.

Ako sa ukazuje, Rusi sa konfrontovali nielen s obsahom toho, čo píše Kant a s čím prichádza osvietenstvo, ale aj so spôsobom, akým sa to všetko píše. Jednoznačná explanácia Kantovej filozofie dodnes v Rusku neexistuje. Ruská filozofická tradícia bola z môjho pohľadu viac nastavená v duchu istej selektívnosti, teda určovania toho, čím sa je hodné vo filozofii zaoberať a čím nie. No po stretnutí s Kantovou filozofiou si aj ruskí intelektuáli uvedomili to, čo intelektuáli na Západe. Totiž že Kant sa nedá obísť, že na Kanta sa nedá nereagovať. Pri čítaní Marchevského knihy si čitateľ uvedomuje, že Kant narúša ruský zmysel pre dedičný poriadok, a to ako vo veciach chápania sveta, tak aj riadenia spoločnosti. Celkovo sa v ruskej filozofii 19. a 20. storočia javí Kantov idealizmus a univerzalizmus ako problém. Kantova filozofia naráža tiež na existencializmus, symbolizmus, mysticizmus, intuitivizmus – teda smery, ktoré sú v ruských kontúrach rozvíjané relatívne špecifickým spôsobom. Rozporuplné vnímanie Kanta Rusmi akoby odzrkadľovalo celú rozporuplnú ruskú spoločnosť.

Ako príjemné spštenie vnímam autorov dodatok s názvom „P. S. O jednej soche a jej dobe alebo odpoveď na otázku Čo je to osvietenstvo v Rusku?“¹⁰ ktorý Ondrej Marchevský zaradil za záver svojej knihy. Ide o zaujímavý literárno-náučný článok o prepojení viditeľných materiálnych výtvorov (súsošie-pamätník) so svetom neviditeľných ideí, či intelektuálnym a kultúrnym dobovým prostredím. V Rusku išlo v dobe osvietenstva o prostredie, ktoré bolo značne diferencované, hlavne sociálne, pričom myšlienky ruských intelektuálov neprestupovali spoločnosť ako celok. Pripomenutie týchto dobových historicko-sociálno-kultúrnych súvislostí vnímam ako naozaj vhodné.

¹⁰ Tamtiež, s. 207–228.

Marchevskému sa podarilo pri reflexiách Kantovej filozofie v Rusku v 19. a 20. storočí zachytiť nielen ich obsahy a polemiky, ale aj osobnostné prejavy a zaangažovanosť ruských intelektuálov ohľadom vysvetľovania pravdy a skutočnosti, ohľadom boja za svetonázor i funkčnosť kriticizmu. Uvedená kniha zároveň čitateľovi priblíži na téme reflektovaní Kanta v ruskej filozofii ideové strety všemožného druhu. Je tu prítomná i istá perspektíva, ktorú výrazne akcentuje aj autor, a síce *nové čítanie*¹¹ v rámci ruského myšlienkového a filozofického dedičstva. Táto perspektíva spočíva v možnosti nadviazať na silné a konštruktívne myšlienky ruských filozofov, ktorí Kanta seriózne čítali, obsahy jeho filozofie podnetne formovali, avšak dostali sa do veľkého a dlhotrvajúceho ťaživého tieňa.

Marek Stachon

Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
marek.stachon@umb.sk

11 Tamtiež, s. 9.